

„MEG KELLETT MENTENI A RÉGI MAGYARORSZÁGOT.”¹

Krúdy Gyula történelem- és magyarságélménye*

„*Én seregem és én népem,
Szeretlek én mindenképpen.
[...]
Szeretnék sereget szedni,
Sok-sok mindent visszavenni.*”
(Ady Endre)²

Szemere-Alvinczi nemzetmentő kísérletei kevés kivételtől – mint amilyen például az *Etel király kincse* – eltekintve köthetők a vörös postakocsin való utazáshoz Krúdy Gyula regényeiben. A *Valakit elvisz az ördög* tudálékos, korlátolt Tinódi könyvtárosa, akit Jókai olvasása kapcsán ismerhet meg az olvasó, az első, aki fölidézi Alvinczi Eduárd alakját és tevékenységét, mely a hamis váltók összevásárlásával, mint a pusztuló magyar kurtanemesi osztály anyagi támogatásával próbálja nemzetét megmenteni. Ez az expozíció eleve megfosztja mind a főszereplő Alvinczit, mind vállalkozását a hősiés pátosztól, sőt lehetséges, hogy hitelétől is, s ezt csak fokozza, amikor először szólal meg a műben Patkó Bandit kérdezve: „Őn az a fiatalember, aki mindenkit megver a városban?” A könyvtáros és a telekkönyvvezető párbeszédéből nemcsak az derül ki, hogy milyen módon kellene megmenteni a magyar középosztályt, hogy az aztán majd magához emelvén megmenthesse Magyarországot, hanem – Tinódi akarata ellenére – Alvinczi legtitkoltabb vágyát is kitalálja Szuki úr: az ősnemes magyar király akar lenni. Amint megjelenik az alföldi vármegye székhelyén, a szó szoros értelmében sereglenek hozzá a hétszilvafás nemesek. Vállalkozásai szinte mindig valamely bukott honfoglalásra emlékeztetnek, vagy magának a magyar honfoglalásnak a paródiájára. Ilyen értelemben használom a mottóban idézett Ady verset. A sereglés, a gyülekezet, melyből gyülevész had lesz a *Valakit elvisz az ördög* és az *Etel király kincse* elbeszélője számára, egyaránt kiaknázandó lehetőség az aprólékos

leírásra, mely minden kritikánál sikeresebben szolgálja a kudarc igazolását. A kudarc nem elsősorban az „új(abb)” honfoglalásé, inkább a honfoglalást megénekelni kívánó eposzé. Jókai ihlető szerepén kívül Zrínyi eposza és általában a magyar őstörténeti epika tekinthető előzménynek, csakhogy, 82 míg *A jövő század regénye* a legoptimistább forgatókönyvvel megírt utópia, addig Krúdy szóban forgó regényei nem pusztán ennek ellentétei. Nem pesszimisták, hanem az első világháborút követő nemzeti katasztrófa után kelteződnek, s nem a közeli jövőbe tekintenek, hanem a közeli múltba látnak a jelen keserű tapasztalataival értelmezve azt.

Egy soha meg nem írt eposz megvalósítója lesz Alvinczi-Szemere utasainak krónikája, ugyanakkor kritikai metaszőveggé válik az elbeszélés elsődleges szintjén, mely retorikai pozíciók folyamatos változtatásával indíthat egymásnak gyakorta ellentmondó értelmezéseket. Szabolcs vezér kiséposzként adja elő a honfoglalás történetét a miskolci borospincében, s ebben a kiséposzban megtalálható mindaz a populáris elképzelés és képzelgés, mely a regény születésének idejét és a magyar századfordulót egyaránt jellemezte. Szemerét ennek megfelelően mongolos arcvonású honfoglalóként írja le az elbeszélő, s ebben a leírásban elválaszthatatlanul keverednek a történelmi nagyságra és méltóságra vonatkozó utalások az iróniával és a paródiával, akárcsak Arany János *Toldi estéjének* fegyverszemléiben. Alvinczi külsejének leírása is bővelkedik a népszerű brosúrák módjára elképzelt honfoglaláskor alakjainak földidézésében. Mindemellett kiderül, hogy igaza volt Szukinak Alvinczi trónigényét illetően. Az arisztokrata az Árpádok vezéreire való tekintettel jelenti be igényét a koronára a nyíregyházi „Európa” szálló sörözőjében. Érvelésének alapja a Magyarországon és Közép-Európában egyebütt is gyakran hallható hol inkább, hol kevésbé jogos kijelentés, miszerint „A történelmet meghamisították.” Csakhogy a történelmet nem egyszerűen meghamisították. A történelmet a győztesek íják, s így Árpád vezéreinek esélyük sem volt az uralkodásra. A történelemből kiszorult társadalmi csoportok létrehozhatják az igazságérzetükkel harmonizáló narratívát, mely azonban a hatalom értelmezésében legföljebb mitikus vagy naivul tudománytalan lehet, mivel a tudományosság kritériumait a társadalom hatalmat gyakorló rétege állapítja meg. Ezzel kapcsolatban említhető, ahogy a mítosz kétféle funkciójáról elmélkedve Jan Assmann³ értelmezi a mitológiának azt a válfaját, mely dicső múltra emlékező történelmi tudatot fejleszt ki az emlékező alanyokban. Azokat a – nemritkán a hivatalos politikai irányokkal, hatalmi konstrukciók érdekeivel ellentétes – történelmi emlékeket hozza kitüntetett emlékezői helyzetbe, melyek egy bizonyos ideig az adott társadalom intézményes keretek között létrehívott történelmének periferiáján helyezkedtek el, vagy éppen feledésre lettek ítélve. Ezek a történelmi emlékek alkalmasak arra, hogy egy értékvesztő vagy értéktévesztő jelent a nemzet daliás idejével, aranykorával szembesítsenek.

Csakhogy Alvinczi-Szemere serege az értékvesztés pozíciójából próbálja szentesíteni, pontosabban anakronisztikusan a jelenben rögzíteni s a jövő felé közvetíteni saját életképtelen létmódját, melynek hamis voltát nem tudja, vagy nem akarja fölismerni. Alvinczi valamely idealizált múltból építi érvrendszerét. Királyválasztással kapcsolatos beszédének zárásával elhatárolódik mind Kossuth Lajostól, mind I. Ferenc Józseftől, s ezzel úgy tűnik képes harmadik utat kínálni a két példa között választó korabeli magyar társadalomnak. Érdekes ehhez hozzáolvasni Alvinczi titokzatos kísérőjének – aki többszörösen leszerepel – bemutatkozását, midőn Kossuth Ferenchez (pontosabban a Kossuth-fi korteskedéséhez) képest határozza meg magát. Antiszemitizmusával legalábbis elbizonytalanítja Alvinczit. Legszívesebben megszabadulna a „züllött úriembertől” (ez lesz a szereplő „eposzi” jelzője), de azt végül csak megvesztegetéssel lehet lerázni. Jellegzetesen többértelmű Alvinczi jellemzése az ágensre („Förtelmes ember!”), midőn az úgy dicséri a készítenő csíklevest, hogy Ferenc József sem evett még olyant. Nem egyértelmű ugyanis, hogy Alvinczi a levestől, annak jellegzetesen kegyetlen elkészítési módjától viszolyog-e, esetleg attól, ahogy a csíkokat a paraszttól kicsikarta a „züllött úriember”, vagy pedig a Ferenc József ízléséhez való hasonlítástól. Talán mindezen motivációk együtteséről lehet szó. Érdeemes megjegyezni, hogy később az *Etel király kincse* kapcsán Szemere számára fontossá válik a csíklevés. Ezzel szeretne kedveskedni Szabolcs vezérnek, akinek kincskereső vállalkozásától a magyar kismemesi osztály újbóli fölemelkedését jobban várja, mint maguk a kismemesek.

A szabolcsi kismemesi réteg egyénenkénti és összesített leírásai, melyek újra és újra előkerülnek a műben, eposzi jellegűek, hiszen az enumerációt pótolják-parodizálják. Alvinczi seregének szemléjéről van szó. Csakhogy ettől a seregtől a *Valakit elvisz az ördög*ben a vezér viszolyog a leginkább. Nem csupán a mentál- és a fizikai higiéné szempontjából egyaránt értékelhetetlen megjelenés taszíthatja a kívülállót ennek a seregnek a „vitézeitől”, de a retorika még inkább, mellyel jelentéktelen személyüket próbálják előtérbe tolni. Phtrügyi Pál például így nyilatkozik meg:

„ – Jó helyen járok? [...] Itt találok azokat, akik a magyar középosztályt megmenteni akarják? [...] Ez a béna kar jelképezi a magyar Középosztályt [...] Én vagyok az a magyar Középosztály, amely az ónodi gyűlés óta megbénulva várja feltámasztását.”

Az idézet első fele Phtrügyi belépője az elbeszélésbe. A mű egyik központi mondatát, melyet Alvinczi föladatként fogalmaz meg magának Phtrügyi kérdésként használva elbizonytalanítja. Az idézet második felében önmagát a magyar történelem dicsőséges korszakához tartozóként jellemzi, ezt a korszakot azonban szintén saját történelmi értékítélete szerint illeszti a magyarság

történelmének egészébe, s habár a kuruc szabadságháborúk a magyar nemzeti tudat számára pozitívan épültek a nemzeti mitológia nagy narratívájába, Phrüggyi kirekesztést sugalló retorikája ennek a korszaknak az értékét is dekonstruálhatja. A kuruc mítosz durva profanizációja olvasható az *Etel király kincsében*, mely a nyersen közönséges szexualitás és az obszcén tréfa felé mozdítja el a „kuruc” jelet. Mintha Phrüggyi és Alvinczi egymás mellett elbeszélve képtelenek lennének megérteni egymást, ennek példája lehet, hogy a kurtanemes Alvinczi megítélésében értéktelen, sőt veszélyes pörös iratokat hoz váltók helyett, s nem tartja helyesnek Alvinczi stratégiáját a magyar középosztály megmentésére. Jellemző módon a mű szövegében a középosztály kifejezés végig a hétszilvafás nemességre vonatkozik, s nem a polgárságra, mintha ez is a múlt konzerválására tett utalás lenne. A kismemesség megmentése fölötti huzavona akkor válik végképp ironikussá, illetve a magasztos eposzi vállalásokat relativizálóvá, amikor a váltóhamisító Phrüggyi bejelenti: nem bízik Alvincziban. A Szauder József *Szindbád Purgatóriuma* című tanulmányában írtak szerint Phrüggyi és a kurtanemesek azért nem válnak meg hamis váltóiktól, „Mert a hamis váltó lett az élet hétköznapijaiban legtöbbet forgatott, életre ’jogosító’ nemesi levelük.”

Az őstörténet epikáját a költőknek a szentség szférájával kell összekötniük. Krúdy a szándékos profanizációval következetesen dekonstruálja az eposzt. Alvinczi előtt végigvonul egész „serege”, akik be is állnának zászlaja alá, meg nem is, de a haza megmentésének magasztos célja helyett csupán a felelősség előli menekülés és a túlélés hajtja őket. Alvinczi kiábrándult monológjára a züllött úriember cinikus megjegyzése volna hivatott válaszolni, Patkó Bandi azonban olyan alternatívát próbálna adni, amely a Krúdy életműben legalábbis szokatlan: támaszkodjon Alvinczi a múltból itt maradt öregek helyett az ifjak erejére (esetében ez szó szerint meg is történik, amikor kiveri a kocsmából a csalókat). Krúdy legtöbb művében azonban – főképpen a történelmi tárgyúakban – az idős, az öreg jelenti az értékállót, aminek minél több köze van a múlthoz. Habár az életmű második felében (főleg a *Királyregényekben*) változik ez a szemlélet, de még azokban a művekben is alkalmaz idős szereplőket, sőt az *Etel király kincse* Szabolcs vezérével (parodisztikusan bár, de) mintha azt sugallná, hogy az aktív élet ötven fölött kezdődik. A fiatalságról ugyanakkor így ír *Szemere de genere Huba* című, 1919-es cikkében: „Az ifjúság, akihez Szemere fellebbezett, olyan romlott kezdett lenni, mint az öregek.” Alvinczi az 1928-as *Valakit elvisz az ördögben* mintha megfogadná Patkó Bandi javaslatát, elkötelezi magát az új Magyarország fölémelése mellett. Az 1931-es *Etel király kincsében* viszont újra azt a Szemerét láthatjuk, aki a régi Magyarországot választja. Mintha az ötvenéves Szabolcs vezér lenne a legfiatalabb ember az egész történetben. A *Valakit elvisz az ördög* nem fogalmaz egyértelműen ódonság kontra reformok viszonyában.

Miközben jól kivehető a szónoki fölkiáltás mögöttes, a nyelvi megformálással ellentétes értelme, a rezignált hangvétel mintha tompítaná az iróniát. A züllött úriember végül úgy távozik a cselekményből, hogy hangsúlyt kap vele kapcsolatban a szöveg fikcionáltsága. Szerző és olvasó egyaránt említetik az elbeszélő által, mint olyan szubjektumok, akiknek immár kellőképpen elégük lett a mondott személyből, aki a szöveg Magyarországának hátsó kertjeiben, árkaiban, bozótosaiiban, csatornáiban, a szennyben tűnik el. A kiábrándult Alvinczi is távozni szeretne a történetből, őt azonban egyrészt legendás vörös postakocsija hagyja cserben, másrészt értelmezhető a közlekedési malőr úgy is, hogy az alföldi táj húzza magához, tartja vissza a könnyelmű kalandba bocsátkozó arisztokratát.⁴ Ami ezután történik a regényben az értelmezhető úgy is, hogy pusztán a várakozás kényszerítő ereje miatt valósul meg. Elgondolkoztató azonban, hogy minden említésre méltó cselekmény *ezután* történik. Nagyjából azonos cselekményszerkezet jellemzi az *Etel király kincse* című regényt is, bár első olvasásra az utazás – amely a regény első felét jórészt kitölti – mozgalmas kellene, hogy legyen, különösen, ha honfoglalásról van szó, amint azt időről időre hangoztatják Szabolcs vezér nyíri seregének tagjai.

Ady mottóul választott sorai másképp értelmezhetőek a föltételezett regényidőkből, melyek a tárgyalt Krúdy regényekben egyaránt a 19-20. század fordulójának felelnek meg, és másképp értelmeződnek az első világháború és Trianon utáni Magyarország idejében, s megint másképp abban a korban, melyben keletkeztek. Alvinczi-Szemere minden csalódása ellenére szereti „mindenképpen” magyarjait, ahogy Krúdy írta róla halála után: „Mindennél jobban szerette hazáját, nem az olvasókönyvek iskolai rövidlátásával, hanem fájdalmasan, nyitott szemmel, álmatlanul, amint egy bűnbe esett asszonyt szeretnek tovább a férfiak.” Magyarország esetében ez különösen igaz, hiszen Szent István följajnlása óta Mária országának nevezetik. Az elbeszélők számára a sorscsapások utáni magyarság szétszórattatására is vonatkoztatható a „mindenképpen”. A sereg gyűjtésének és előszámlálásának témáját már körüljártam. A visszavétel a regények idejében „sok-sok minden”-re vonatkozik, s mindez valószínűsíthetően legalábbis ellentétben áll a lírai alany szándékával, hiszen Alvinczi serege többek között a törvényerőre soha nem emelkedett *Tripartitum* jogi helyzetét szeretné „visszavenni”, olyan – számára – ideális Magyarországhoz visszatérni, amely soha nem létezett, mitikus megalapozását pusztán a történelem olyan daliás időinek sajátos átértelmezése adhatná, mint a honfoglalás vagy a kuruc szabadságküzdelmek. A két, térben és időben egyaránt távoli esemény Szabolcs vezérék utazásával mintha egymásra másolódna, miközben tételesen megfogalmazódik, hogy Szabolcs

honfoglalása a hármassorszámat kéri magának a történelmi emlékezetből, miután a kettest többek között éppen a nyíri honfoglalók adják visszamenőleg Szapolyai János vajda a mohácsi tragédia utáni Budára vonulásának.

86 Ez utóbbihoz ragaszkodnak inkább, mint az elsőhöz, útvonalát is többé-kevésbé pontosan próbálják követni. A hangsúly ezúttal az újrafoglaláson van, akárcsak az általam átértelmezett Ady-mottóban.

Az „újra” azt sugallja, hogy időközben „valahol-valahogyan” elveszett a haza, s úgy kell azt újra elfoglalni, hogy megmaradunk földrajzi keretein belül. Csakhogy észre kell venni: a primitív mitologizálásnak szüksége van a jogállás rögzítése érdekében a hagyomány követésére, még akkor is, ha ez a hagyomány már nem annyira az ősi magyar sámáni, hanem a zsidó-keresztény kultúrához kapcsolódik. Mindegyikben fontos azonban a helyváltoztatás szakrális szimbóluma. Gyanítható, hogy Szabolcs vezérék utaztatása sokkal többet köszönhet a zsidó exodus mítoszának, amely esetükben a szecesszió klasszikus példajaként, mint a jelen társadalom dekonstruktív és rekonstruktív elutasítása olvasható. A nyíri atyafiak is egy földrajzi helyhez köthető romlottságot kívánnak elutasítani, de nem úgy, hogy kiutaznak belőle, hanem éppen a szívébe utaznak, hiszen a kor rohamléptekben fejlődő magyar fővárosa testesíti meg mindazt, amelyet elutasítva az új-régi Magyarország újra megalapítható. Jellemző, hogy Szabolcs vezér serege hagyományos magyar módon utazik, lóháton, s ez a lófuttató Szemere szempontjából különös figyelemre tarthat számot. Az elbeszélő az anakronizmus magasztos és ironikus értelmezése felé egyaránt nyit, amikor így fogalmaz: „álombeli volt a csapat.” A kitalált-álombeli hun múltat a legközönségesebb (és legszomorúbb külvárosi) pesti jelennel ütközteti a narrátor. Szemere gondoskodni szeretne a fővárosba érkező nyírségi hunok foglalkoztatásáról. Szándéka korszerűsége miatt válik anakronisztikussá egy anakronisztikus helyzetben, mely kísértetiesen emlékeztet Mikszáth *Új Zrínyi*ására.

Krúdy fantáziáját különösen izgatta a mohácsi korszak, de még inkább a történelmileg-etikailag sokrétűen és ellentmondásosan megítélhető Szapolyai alakja, aki *Királyregénye*iben Alvinczihez hasonlóan vonzza magához a kétes egzisztenciákat, politikai kalandorokat. A „visszavétel” átvételként értelmezhető, a hatalom átvételeként, s az *Etel király kincséből* kiderülhet, hogy az ilyenformán fölépülendő Magyarország a Szapolyai János és Habsburg Ferdinánd féle trónviszály anarchikus idejére emlékeztetne, ha megvalósulna, olyan országra, melyben – hogy a gondolatmenet lezárásául egy másik Ady versre utaljak – az eltévedt lovas bolyongása meghatározó léthelyzet lenne. Az idő egyébként is izgalmasan alakul azokban az Alvinczi-Szemere regényekben, melyek az első világháború után születtek. Az írás és a cselekmény korszakainak egyidejűként elbeszéléséből nem annyira probléma születik, mint inkább a két korszak tanulságainak levonása.

Szabolcs vezér vitézei a korteskedő, zászlóhurcolgató régi Magyarországot – mely nem is olyan régen talán még el sem múlt egészen a mű keltezésekor – szándékoznak magukkal vinni a fővárosba, hogy aztán Budán fölleljék Attila kincset. Mintha a fővárosi ember nem tudná, hogy milyen kincsen ül, s vidékről, a Nyírségből kell jönni a magyarnak, hogy megmutassa, mintegy újra *fölfedezze* az egykor megvoltat. Miskolcon, miután honfoglalásuk finansiális helyzete Szemere Miklósnak köszönhetően immár biztonságba került, heraldikai arculatukat is igyekeznek kidolgozni. Zászlóra van szükség. Az ikonográfiát egy hölgy dolgozza ki, így lesz a szabolcsi hunok zászlaja piros mezőben zöld macska, mely aranygömböt gurít. Szörényi László alapos háttérkutatót végezve Krúdy *Álmoskönyvében* mutatja ki a heraldika eredetét: „A turul helyett feltételezhetőleg azért lett macska a címerállat, mert a macska, Krúdy *Álmoskönyvének* tanúsága szerint a szerelem, a bujaság szimbóluma.”⁵ Jómagam csatlakozva az életműhöz szorosán kötődő értelmezéshez, annál egyszerűbb megfejtést is elképzelhetőnek tartok: a jámbor asszonyosság giccses-posztbiedermeier mintára pusztán egy szép kis fonalgombolyagot gurító cicát szeretne hímezni a hunok szent zászlajára... A vállalkozás végcélját illetően megoszlanak az elképzelések. Szabolcs vezér inkább a szent sír – Attila sírja – föltalálására helyezné a hangsúlyt, ezáltal legitimizálván a kurtanemesi Magyarországot, míg a sereget elsősorban a kincsek finansiális konkrétsága mozgatja a vállalkozásban. Pestre érkezvén az „Arany Sas” közönsége előtt nyílt titokká válik, hogy Szabolcs vezér „Jeles dologban fáradozik, Attila kincset keresi a pusztuló dzsentr megmentése céljából.” Utazása a vidéki Magyarországon zarándoklat jellegű. Zarándokként látogatja végig a magyar múlt vélt vagy valós emlékhelyeit. Különösen fontos így a miskolci stáció, ahol IV. Béla, a muhi csata, a Sajó, az 1848-49-es szabadságharc és Szemere Bertalan emlékét idézik föl. Szemerével kapcsolatban hangsúlyt kap az a Kossuth-párti anekdota, miszerint Szemere segítségével ásta el Kossuth a szent koronát Orsovánál, s annak rejtekhelyét éppen Szemere árulta el Ferenc Józsefnek. Szabolcs vezér maga alkotta magyar történelmi mitológiájában aktualizálva tölti ki az esetleges retorikai-logikai hézagokat, így szorossá és közvetlenné fűződik a nemzeti mítosz újraalkotásának-föltámasztásának folyamatával: egymást értelmezi és bizonyítja törekvés és cél. A honfoglaló magyarok eszerint már megtalálták Attila sírját és kincset, melyek így a *hagyaté*k politikai és mitológiai kettős értelmében válnak fontossá. A harmadik honfoglalás föladata ennek a föltalálásnak a megújítása, újra érvényesítése. Méghozzá abban az értelemben, ahogyan sokan Werbőczy *Hármaskönyvét* az *Aranybulla* megújításának tartották. Másrészt ez a törekvés a magyar őstörténeti epikának abba a részletébe is beleilleszthető, mely Attila szent sírjának

Új Forrás 2012/5 – Kelemen Zoltán: „Meg kellett menteni a régi Magyarországot.” – Krúdy Gyula történelmi- és magyarságtudomány

fölkutatását közvetlenül a honfoglalás legitimációs törekvései közé sorolja. A sír válhat a nemzeti önmeghatározás egyik legerősebb szimbólumává.

88 *Az Etel király kincsében* megvalósul a nemesi középosztály hősies küzdelmének illúziók nélküli megéneklése. Küzdelem a fönntmaradásért, de nem a megújulásért. A múltban történő folyamatos rögzítettség vágya vezeti ezt a küzdelmet, ebből következően különös Szabolcs vezér seregének történelemszemlélete: a hunok a Dunántúli középhegység működő vulkánjai között lovagolnak, Árpád népét vándorcigányok hódoló serege köszönti az új-óhazában, ahol már akkor vendéglősök és főpincérek várták őket, a nyíri honfoglaló magyarok pedig tokaji bortól vagy szabolcsi vinkótól lerészegedve maradnak le a honfoglalás további folyamatáról. A vezér őstörténeti epikus szónoklata az avasi pincében nincs híjával a hatalmas birodalmakat alapító, roppant időtávolságot föltételező kozmo-mitikus eszköztárnak. Szabolcs vezér és „népe” mátrixként használja a történelemből ismert eseményeket, de arra kevésbé és kevesebben gondolnak, hogy nem csupán a szívesen kiválasztott-megjelölt eseménysorok léphetnek be a jelen idő körforgásába, hanem a kevésbé örvendetes végűek is, arról nem is beszélve, hogy majd’ minden jelenleg ismert történelmi eseménynek legalább kettős etikai-erkölcsi értelmezése lehet. Ugyanakkor Szabolcs vezérnek a történelem általa folyamatosként tételezett létmódjával kapcsolatos fönntartásait is meg kell fogalmaznia, mégpedig a személyes tapasztalat szintjén. Másképp nehezen értelmeződhetne az özvegy Borynéval folytatott viszony, legalábbis annak első, populárisan historizáló mozzanata, mely vállalkozásának átgondolására készíti Szabolcs vezért. Nemzetmentő vállalkozásáról azonban a regény végkifejletében kiderül, hogy nem a haza fölemelkedését szolgálja. Attól a pillanattól fogva, miután valamely nehezen megmagyarázható delíriumos látomásnak engedelmeskedve leszállnak az óbudai kiskocsmákba, s követik Bercsényi örökségét, a kincskeresők mozgása az eddigi jól körvonalazhatóan horizontálissal szemben vertikálissá válik, ez azonban nem a kinczsásás pozitív jelentéstartományai felé nyit, inkább a pokolbéli alászállás felé. A kinczsásó romák a regény íródásának korában népszerű egyiptomi eredetmítossszal kerülnek kapcsolatba, Eszmeralda királynőjük Cleopátrával, kinek neve már fölbukkant a regényben egy nyomorúságos szexuális hirdetés kapcsán. A vertikálitás szinte már ponyvai közvetlenséggel idézi föl égi és földi szerelem örök kibékíthetlenségét, mely egyenesen a cselekmény kataklizmájához vezet: Etel király kincse elvész a kíváncsi tekintetek elől, s ez nem utolsósorban Szűz Máriának, a magyarok nagyasszonyának köszönhető, mintha Szent István utasítására ő védené meg magyarjait az eltévelyedéstől. *Az Etel király kincsével* kapcsolatos elemzések eleddig nem tartották fontosnak a regény további részleteivel való foglalkozást, pedig a szöveg itt még nem ér véget, Szabolcs vezérnek el kell szenvednie

nemcsak vállalkozása kudarcát, de nevének megváltozását is, melyet éppen Pilisy Rózának „köszönhet”: megfosztatik a vezér nevezettől. Róza – föltehetőleg Szemere utasítására – arra kéri Szabolcsot, hogy az Attila számára baljóslatú Ildikó névvel szólítsa meg, s ebből a szempontból egyáltalán nem lehet véletlen, hogy Róza Újvilág utcai házában éppen egy 89 Makart csokor alatt jelölik ki Szabolcs helyét, mivel Hans Makart I. Ferenc József udvari festője volt. Talán a kaland végkifejlete szempontjából volt valójában szüksége az elbeszélőnek Pilisy Rózára, hogy Szabolcstól többszörösen eltávolítva, levélformában értesülhessen az olvasó a kincskeresés végkifejletéről, a – szükségszerűen – hiábavalónak bizonyult vállalkozást további remények nélkül lezáró hazatérésről.

Új Forrás 2012/5 – Kelemen Zoltán: „Meg kellett menteni a régi Magyarországot.” – Krúdy Gyula történelem- és magyarságtudomány

* A tanulmány készítését a Habsburg-kori kutatások Közalapítvány Habsburg Történelmi Intézete ösztöndíjával segítette.

¹ Krúdy Gyula: *Repülj, fecském! (Úri betyárok)* In. Uő.: *Az utolsó gavallér*. Szépirodalmi Kvk. Bp. 1980. 48.

² Ady Endre: *Kétkedő, magyar lelkem*. In.: Uő.: *Összes versei I-II*. Osiris – Századvég Bp. 1994. II. 130.

³ Jan Assmann: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban* Atlantisz Kvk. Bp. 1999. 79.

⁴ „El kell innen mihamarább utazni! – dörmögte Alvinczi, de éppen akkor jelentette a kocsis, hogy a postakocsi a kerékgyártó reparálására szorul, legalább egy napig tart a munka.”

⁵ Szörényi László: *Bécs szimbolikus szerepe Krúdy műveiben* In. Uő.: *„Multaddal valamit kezdeni”* JAK füzetek 45 Magvető Kvk. Bp. 1989. 219.